

MÁSTER UNIVERSITARIO EN FILOSOFÍA, COÑECEMENTO E CIDADANÍA

GUÍA DOCENTE | 2026-2027

PROBLEMAS DE ESTÉTICA CONTEMPORÁNEA

Introdución. Obxectivos da materia

En xeral, a análise dalgúns "Problemas de Estética Contemporánea" debería facer posible o acceso do alumnado a unha visión máis profunda do xa traballado nas materias de Estética e Antropoloxía Filosófica do grao de Filosofía ou nas materias de Teoría da arte e Historia das Ideas Estéticas do grao de Historia da arte. Partirase, por momentos, dun brevísimos marco histórico, mencionando acontecementos importantes para o desenvolvemento do mundo contemporáneo. Pero a presentación dese pequeno marco para coñecer as ideas no seu contexto, non irá en detrimento de un estudo crítico e sistemático das cuestións candentes que alimentan a investigación neste campo.

Contidos

Aínda que mirándose de esguello, no mundo contemporáneo a Estética e a Teoría da Arte avanzaron da man e en permanente diálogo cos acontecementos históricos, os avances científicos e o contexto filosófico. De feito, a materia enfróntase a un debate central e certamente encarnizado do panorama actual: o que, partindo do problema das actuais redefinicións ontolóxicas e antropolóxicas, afecta de cheo á creatividade e as artes. Recollendo esta idea, o programa dividirase en clases expositivas e interactivas desenvolver no transcurso das oito semanas de clase.

1.- Clases expositivas

Articularanse en varios apartados nos que –apelando á Ontoloxía ou á Filosofía da Ciencia– perfilaranse preguntas acerca da natureza e o que facer humanos que obrigan a repensar o problema estético e a creatividade artística en base a perspectivas sinxelamente insoslayables. Aínda que mirándose de esguello, no mundo contemporáneo a Estética e a Teoría da arte avanzaron da man en permanente diálogo cos acontecementos históricos, a práctica artística e o contexto filosófico e científico. Para reflectilo, a presente materia detense nalgúns dos debates máis encarnizados, debates que, dun modo ou outro, reflicten as derivas actuais do pensamento biolóxico, psicolóxico, político e ata ontolóxico. Non en balde, a quebra do Ser no caos preindividual, a quebra do Xénero no devir animal, a quebra do Eu na esquizia persoal e a quebra da Utopía no desexo social, todas esas quebras, atopan no pensamento estético o seu correlato «natural». Recollendo esta idea, o programa dividirase en clases expositivas e interactivas a desenvolver no transcurso das sete semanas de clase.

No referido ás clases expositivas articularase nos seguintes apartados:

Tema 1. Posfundacionalismo. Sobre informe e o azar. Unha nota sobre o continxentismo e as vangardas inseguras (Duchamp e Bataille). Dalgún modo, Hegel xa anunciou a desaparición da arte nunha deriva que o convertería noutra forma de filosofía. O que non puido presaxiar foi que o tipo de metafísica que exudarían as vangardas afastaríase en boa medida da súa glorificación do principio de razón. A arte de Duchamp e o pensamento de Bataille, non só dubidan de tal tradición, senón que cuestionan a metafísica do Ser e o principio de Representación na súa totalidade, e a súa influencia na filosofía francesa de postguerra foi tan grande que as súas ideas pódense rastrexar, tanto na psicanálise lacaniano, como no pensamento deleuziano sobre o preindividual.

Tema 2. Poshumanismo. Das bioestéticas reduccionistas aos afectos tardovitalistas (Guattari e Deleuze). A Estética comeza a coquetear coa animalidade durante o Romanticismo: a arte primeiro considerárase corporalmente terapéutico e máis tarde síntoma. Moitos anos despois, non son poucos os que seguen tentando articular unha ontoestética que parta da bioloxía, ontoestética que derivará cara a horizontes moi diversos segundo apélese, ou á tradición xenérica neodarwiniana, ou á corrente individuante tardovitalista. Neste sentido, de que modo as distintas definicións da vida axudaron a articular a bioestética actual?

Tema 3. Poshistoricismo e poscomunitarismo. Este último punto quizais sexa necesario traballalo nas interactivas por falta de tempo. Sobre o soño colectivo e a imaxe do desexo (De Benjamin a Didi- Huberman). A pesar de que a obra de Walter Benjamin dá mostras dunha erudición, unha riqueza de interpretación e ata un lirismo difíciles de atopar noutros estudosos, ás veces, tamén dá a impresión de excesivo receo. Aínda que, sen dúbida, tivo razóns para mostrarse crítico co mundo que lle tocou vivir, podería dicirse que o seu pesar impediulle desenvolver algunhas ideas que el mesmo suxerirá. Neste tema trátase de achegarnos ás ideas de «pegada» na súa filosofía e na obra de Didi- Huberman para, colateralmente, suxerir o valor da súa teoría do «símbolo do desexo», teoría que nunca terminará de desenvolver o alemán e que nos permite ir máis aló do trillado territorio deses «fetiches», «ruínas» e «fósiles» tan estudados xa.

2.- Clases interactivas

En canto ao programa das clases interactivas, tentarase que nestas establézase un diálogo cos contidos presentados nas clases expositivas e con outros menos tratados por falta de tempo, entre eles (trátase só de exemplos):

- O concepto de objet trouvé de Duchamp.
- O concepto de beleza convulsa de Breton e o de soberanía de Bataille.
- O corpus de Nancy.
- A idea de ritornelo de Deleuze e Guattari.
- Corpo e animalidade en nos debates Heidegger/Nietzsche/ Derrida/ Agabem/ Nancy.
- Didi-Huberman, a cuestión do anacronismo.

Posto que os temas tratados nas mesmas teñen que ver co modo en que algunhas ideas estéticas fundamentais do noso tempo negocian coa quebra do Ser, nas mesmas propoñeráse que os alumnos tomen o mando a partir da lectura dalgúns textos e algunhas investigacións que fan especial fincapé en tales asuntos.

Bibliografía básica e complementaria

Básica

- Bataille, G., *La conjuración sagrada. Ensayos 1929-1939*. Adriana Hidalgo, Buenos Aires, 2003
- Buck-Morss, S., *Dialéctica de la mirada*, Machado, Madrid, 1996
- Deleuze, G., Guattari, F., *Mil mesetas*, Pre-Textos, Valencia, 1988

Complementaria

- Adorno, Th., *Teoría estética*, Akal, Madrid, 2005
- Adorno, Th., Horkheimer, M., *Dialéctica de la Ilustración*, Akal, Madrid, 2007
- Agamben, G., *El hombre sin contenido*, Áltera, Barcelona, 2005
- Agamben, G., *L'uso dei corpi*, Neri Pozza, Vicenza, 2014.
- Austin, J. L., *Cómo hacer cosas con palabras. Palabras y acciones*, Paidós, Barcelona, 1982
- Bachelard, G., *La poética del espacio*, FCE, México, 1975
- Bara, B. G.: *Cognitive pragmatics. The mental processes of communication*, MIT, Cambridge, Mass., 2010
- Bataille, G., *El aleluya y otros textos*, Alianza, Madrid, 1981
- Bataille, G., *Acéphale*, facsímil de la revista original traducida al castellano, Arena libros, Madrid, 2015
- Baudrillard, J., *Cultura y simulacro*, Kairós, Barcelona, 1993
- Baudrillard, J., *El complot del Arte. Ilusión y desilusión estéticas*, Amorrortu, Buenos Aires, 2006
- Benjamin, W., *Escritos. La literatura infantil. Los niños y los jóvenes*, Nueva Visión, Buenos Aires, 1989
- Benjamin, W., *Libro de los Pasajes*, Akal, Madrid, 2005
- Bozal, V. (ed.), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*. 2 vols. Madrid, Visor, 1996
- Bürger, P., *Teoría de la vanguardia*, Las cuarenta, Buenos Aires, 2009
- Danto, A., *La transfiguración del lugar común*, Paidós, Barcelona, 2002
- Deleuze, G., *Diferencia y repetición*, Buenos Aires, Amorrortu, 2002
- Deleuze, G., *Nietzsche y la filosofía*, Barcelona, Anagrama, 2008
- Derrida, J., *La escritura y la diferencia*, Anthropos, Barcelona, 1989
- Derrida, J., *La voz y el fenómeno*, Pre-textos, Valencia, 1985
- Derrida, J., *La diseminación*, Fundamentos, Madrid, 1975
- Derrida, J., *El animal que luego estoy si(gui)endo*, Trotta, Madrid, 2008
- Didi-Huberman, G., *La Ressemblance informe ou le Gai savoir visuel selon Georges Bataille*, Macula, Paris, 1995
- Duchamp, M., *Escritos*, Galaxia Gutenberg. Barcelona, 2012
- Duchamp, M.; Cabanne, P., *Conversaciones con Marcel Duchamp de Pierre Cabanne*, Centro de Artes Visuales Fundación Helga de Alvear, Cáceres, 2013
- Dutton, D., *El instinto del arte*, Paidós, Barcelona, 2010
- Eagleton, T., *La estética como ideología*, Trotta, Madrid, 2006
- Fischer-Lichte, E.: *Estética de lo performativo*, Abada, Madrid, 2001
- Foster, H. (ed.), *La posmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1985
- Foster, H., *El retorno de lo real*, Madrid, Akal, 2001

Foster, H., Belleza compulsiva, Buenos Aires, Adriana Hidalgo, 2008

Foster, H., Dioses prostéticos, Madrid, Akal, 2008

Foucault, M., Raymond Roussel, Siglo XXI, Madrid, 1993

Freud, S., «Lo siniestro» en Obras completas, Tomo 7, Biblioteca Nueva, Madrid, 2001

Gadamer, H. G., «El juego como hilo conductor de la explicación ontológica» en Verdad y método, I, Sígueme, Salamanca, 1996

Gebser, J., Origen y presente, Atalanta, Barcelona, 2011

Heidegger, M., Arte y poesía, FCE, México, 1958

Heidegger, M., Nietzsche, Destino, Barcelona, 2000, 2 vols

Heidegger, M., Conferencias y artículos, Serbal, Barcelona 2001

Henderson, L. D., Duchamp in context: science and technology in the Large glass and related works, Princeton University Press, Princeton, 1998

Klossowski, P., Nietzsche y el círculo vicioso, Arena, Madrid, 2004

Krauss, R., El inconsciente óptico, Tecnos, Madrid, 1997

Kristeva, J.: Poderes de la perversión, Siglo XXI, México, 2004

Labov, W.: Principios del cambio lingüístico, Gredos, Madrid, 1996-2006, 4 vols.

Lacan, J., «El goce de la transgresión», Seminario 7. La Ética del Psicoanálisis, Paidós, Buenos Aires, 1988

Lacan, J., Seminario 11. Los Cuatro Conceptos Fundamentales del Psicoanálisis, Paidós, Buenos Aires, 1987

Lévinas, E., «Interioridad y economía» en Totalidad e infinito, Sígueme, Salamanca, 2012

Lyotard, J.-F., Discurso, Figura, Gustavo Gili, Barcelona, 1979

Lyotard, J.-F., «El imaginario postmoderno y la cuestión del otro en el pensamiento y la arquitectura» en Pensar-Componer/Construir-Habitar, Arteleku, San Sebastián, 1994

Lyotard, J.-F., Lo inhumano, Manantial, Buenos Aires, 1998

Marchán Fiz, S., La estética en la cultura moderna, Alianza, Madrid 1996

Marx, C.: “El carácter fetichista de la mercancía y su secreto” en El Capital, tomo I, capítulo I, apartado 4 (varias ediciones)

Molderings, H., Duchamp and the Aesthetics of Chance, New York, Columbia University Press, 2010

Molinuevo, J. L., La experiencia estética moderna, Madrid, Síntesis, 1998

Nancy, J.-L.: La comunidad desobrada, Arena, Madrid, 2001

Nancy, J.-L.: Corpus, Arena, Madrid, 2003

Nancy, J.-L.: Las musas, Amorrortu, Buenos Aires, 2003

Pareyson, L.: Estética. Teoría de la formatividad, Xorki, Madrid, 2014

Ramperez, F., La quiebra de la representación, Dykinson, Madrid, 2004

Rosset, C., L’anti-nature, PUF, Paris, 1995

Rosset, C., El objeto singular, Sextopiso, Madrid, 2007

Rubert de Ventós, X., La estética y sus herejías, Barcelona, Anagrama, 1980

Rubert de Ventós, X., Teoría de la sensibilidad, Barcelona, Península, 1969

Ruiz de Samaniego, A., La inflexión posmoderna: los márgenes de la modernidad, Madrid, Akal, 2004

Schaeffer, J.-M., Adiós a la estética, Machado libros, 2006

Seldmayr, H., La revolución del arte moderno. Acantilado, Barcelona 2008

Silvestre, Federico L.: Imaginación somática, Vitoria, Sans Soleil, 2025.

Silvestre, Federico L.: La imagen inmemorial, Vitoria, Sans Soleil, 2026.

Simondon, G., La individuación a la luz de las nociones de forma e información, Cactus, Buenos Aires, 2009
Simondon, G., El modo de existencia de los objetos técnicos, Prometeo, Buenos Aires, 2007
Souriau, E., Diccionario de Estética, Madrid, Akal, 1998
Verschuere, J.: Para entender la pragmática, Gredos, Madrid, 2002
Virilio, P., La estética de la desaparición. Anagrama, Barcelona, 2003
Žižek, S., Mirando al sesgo, Buenos Aires, Paidós, 2000
Žižek, S., «Imagen y mirada» en El sublime objeto de la ideología, Siglo XXI, Buenos Aires, 2003

Otras referencias bibliográficas podrán ser facilitadas en el aula.

Competencias – Resultados da aprendizaxe

3.1. COMPETENCIAS DE TIPO TRANSVERSAL

CT-1- Capacidade para entender mellor a subxectividade contemporánea.
CT-2- Capacidade de analizar problemas actuais no seu contexto.
CT-3- Capacidade para aplicar o pensamento analítico e crítico, demostrando flexibilidade e imaxinación.
CT-4- Capacidade de traballar de forma autónoma con responsabilidade e iniciativa.
CT-5- Capacidade de traballar en equipo de forma colaborativa e responsabilidade compartida.
CT-6- Capacidade de comunicar información e ideas de maneira clara e efectiva en público.
Adquisición de experiencia en debate e defensa de ideas propias.

3.2. COMPETENCIAS DE TIPO ESPECÍFICO

CTE-1- Coñecer e saber empregar a terminoloxía propia da Estética contemporánea.
CTE-2- Saber diferenciar os movementos filosóficos que se están ocupando do problema estético no mundo contemporáneo aprendendo a distinguir as variadas linguaxes utilizadas nos escritos máis relevantes.
CTE-3- Comprender os textos de Estética contemporánea e poder comentalos adecuadamente oralmente ou por escrito.
CTE-4- Ser capaz de obter a información necesaria para desenvolver unha reflexión estética propia.
CTE-5- Saber enmarcar as ideas estéticas no contexto actual. Doutro xeito: recoñecer a conexión entre os argumentos estéticos recentes e a produción artística actual.
CTE-6- Profundar no gusto propio en relación co contexto específico (programación de exposicións, concertos, publicacións...).

Metodoloxía da ensinanza

TRABALLO PRESENCIAL NAS AULAS

1.- En primeiro lugar, a docencia desenvolverase mediante clases teóricas expositivas, nos horarios prescritos, onde se explicarán os temas do programa con apoio constante de esquemas e imaxes proxectadas. Trátase de presentar o programa de contidos teóricos a través, principalmente, da metodoloxía de clase maxistral incidindo sobre todo naqueles

aspectos nucleares que contribúan a que os alumnos se formen o seu propio mapa mental do tema. A exposición abrírase sempre á pregunta e ao diálogo.

2.- Clases interactivas. Consistirán en exercicios de análises de textos filosóficos e de reflexión estética que permitan ao alumno adquirir experiencia para a súa mellor comprensión e valoración dos temas. Concretamente, actividades academicamente dirixidas e seminarios nos que presentarán os resultados a cuestións teóricas faladas co profesor e para cuxa resposta deberán ler textos concretos previamente establecidos. Tamén se asistirá a algunha presentación de investigacións en curso realizadas por doutorandos que se estean especializando en cuestións de estética contemporánea e, de considerarse necesario, proxección de material audiovisual pertinente.

3.- De ser posible, tentarase realizar algunha visita a algunha exposición de arte contemporánea para poñer en funcionamento algunhas ideas comentadas na aula (quebra da representación, tema da abstracción, máquinas deseantes).

4.- Tutorías presenciais: Tutorías personalizadas para solucionar dúbidas relacionadas coas explicacións teóricas ou cos casos analizados nas clases interactivas; tamén será o momento para abordar os posibles problemas relacionados coa realización do traballo persoal.

TRABALLO AUTÓNOMO DO ALUMNADO

1.- Estudo da materia.

2.- Realización de traballos breves para presentar na aula.

Sistema de avaliación da aprendizaxe

ASISTENCIA

O recentemente aprobado "Regulamento de asistencia a clase nas ensinanzas oficiais de grao e máster da Universidade de Santiago de Compostela" (<https://hdl.handle.net/10347/38041>) establece no artigo 1: "A asistencia a clase configúrase como un dereito/deber do estudantado".

PRIMEIRA OPORTUNIDADE

Se evaluará partindo de los siguientes elementos:

a) A realización dun traballo individual dalgún tema tratado na clases : 70% da nota final. Su extensión non deberá superar os 7 folios de texto. Poderá consistir nun comentario dun libro ou nun ensaio breve no que se desenvolva algunha liña argumental asociada cos temas indicados polo profesor. Eses traballos atenderán aos seguintes requisitos:

- A presentación nunca excederá o tempo que indique o profesor (tempo que se axustará cada curso ao número de alumnos matriculados).
- O texto terá unha estrutura ordenada, con índice, introdución expoñendo a idea crave ou a tese, resumo inicial e estrutura clara por seccións antes a conclusión final.
- Seguirá ou formato de texto académico estándar (Times New Roman tamaño 12, con notas ao pé tamaño 10, interlineado 1,5, parágrafo xustificadas, e portada con nome do traballo e do autor, data e materia).

· A avaliación deste traballo breve realizarase atendendo á claridade de exposición, dominio da materia, capacidade de síntese e imaxinación que se demostre. Terase en conta: (i) a calidade do contido e a argumentación en relación co coñecemento do tema, (ii) o rigor formal e a coherencia expositiva, (iii) o estilo e o coidado no uso da lingua.

b) A exposición e debate vinculados co contido dese traballo a realizar durante as clases interactivas (30%).

c) A asistencia será obligatoria. Valorarase a participación continuada nas clases interactivas. Unha ausencia excesiva poderá ser motivo de penalización descontándose parte da nota final.

Vexanse as observacións para o caso de entrar no escenario 2 ou 3 relacionados coa pandemia do Covid-19.

SEGUNDA OPORTUNIDADE

Manteranse os mesmos criterios de avaliación con leves matizacións: exame (80%) + entrega de traballo breve (20%).

Dispensa: O alumnado ao que lle sexa concedida dispensa de asistencia a clase (seguindo a Instrucción N° 1/2017 da Secretaría Xeral sobre a dispensa de asistencia a clase en determinadas circunstancias), se avaliará cunha proba final específica que suporá o 100% da cualificación.

Plaxios e outros. Para os casos de realización fraudulenta de exercicios ou probas será de aplicación o recollido na Normativa de avaliación do rendemento académico dos estudantes e de revisión de cualificacións.

Tempo de estudos e de traballo persoal que debe dedicar o estudiantado para superala

A materia consta de 3 créditos ECTS, polo que a carga total de traballo para o alumno é de 75 horas, que se desagregan deste xeito:

- Estudo individual para o exame: 35 horas no semestre.
- Realización de traballos individuais (lecturas, notas): 15 horas non semestre
- Horas presenciais semanais: Aproximadamente 20 horas no semestre.

Mentres, o horario do profesor deságrégase deste xeito:

Horas de clases teóricas expositivas: 9 h.

Horas de clases interactivas: 12 h.

Horas de titorías: 3 h.

Recomendacións para o estudo da materia

-Asistencia continuada ás clases expositivas e interactivas. Se prohibe gravar son ou imaxes sen consentimento explícito do profesor e dos presentes.

-Participación nas tarefas asociadas ás interactivas: lecturas, debates, traballos. Estas levarán a cabo segundo os seguintes criterios: evitar a falta de respecto, o sexismo ou a discriminación;

atención ás opinións do compañeiro, incluídas as estrañas ou aparentemente erradas (dos erros apréndese); absterse das argumentacións ad hominem.

-Estudo de fronte ao exame desde o primeiro día procurando manexar os textos que o profesor vaia citando na aula.